

РЕЦЕНЗИЯ

на представените научни трудове от гл.ас.д-р ИРЕНА Кирилова ЗАРЕВА – Зафирова, единствен кандидат по обявения конкурс за академичната длъжност „ДОЦЕНТ“, по научна специалност 05.02.03 „Народно стопанство (вкл. Регионална икономика и история на народното стопанство)“ (човешки ресурси, човешки капитал, икономически аспекти на образованието и обучението), обявен от Института за икономически изследвания при БАН, обнародван в ДВ, бр. 89 от 11.11.2011 г. за нуждите на секция „Макроикономика“ – Институт за икономически изследвания при БАН

от проф.д.ик.н. Росица Добрева Чобанова, Институт за икономически изследвания при БАН, с научна специалност по обявения конкурс

I. БИОГРАФИЧНИ ДАННИ

Д-р Зарева е родена на 26.3.1964 г. в гр.София. Средното си образование завършва с отличие в Първа английска гимназия – гр. София, след което постъпва в УНСС (ВИИ “К.Маркс”-София) и през 1987 г. завършва висше образование, специалност “Социално-икономическо планиране”. Притежава сертификати по икономика на здравеопазването (1994 –от Йоркски университет, Великобритания) и по Европейски структурни фондове (2005). През 2009 г. придобива образователна и научна степен “доктор” от ВАК с дисертационен труд на тема “Човешкият капитал в България: формиране, състояние, използване, насоки за развитие”. Владее английски и руски език.

От 1988 г. досега работи в Института за икономически изследвания, където последователно е научен сътрудник III, II и I степен и главен асистент. Тя е научен секретар на секция “Макроикономика”.

II. ХАРАКТЕРИСТИКА НА НАУЧНАТА И НАУЧНО-ПРИЛОЖНАТА ДЕЙНОСТ НА КАНДИДАТА

1. Общо описание на представените материали.

За рецензиране са представени са 22 публикации, от които 2 в монографични изследвания (в съавторство), 3 книги (в съавторство), 4 самостоятелни студии, от които 1 в чужбина, 3 студии в съавторство, от които 1 в чужбина, 4 самостоятелни статии, от които 1 в чужбина, 6 самостоятелни доклада на научни конференции, от които 2 в чужбина. Общият обем на тези публикации е 515 стр.

Тематиките в представените публикации съответстват на обявения конкурс – човешки ресурси (публикация 5,6,7,8, 12,16, 21,22), формиране на човешки капитал (публикация 1,10,11, 13, 14, 15,17, 18, 19), инвестиции в човешки капитал (публикация 2,3,4,5,9, 20).

2. След като получава образователната и научна степен доктор през 2009 г. Д-р Зарева има 4 публикации, представени за рецензиране. Те са в обем 192 стр. и не са по темата на дисертацията.

3. Обща характеристика на научната и научно-приложна дейност на кандидата.

Научните области на икономическо изследване на д-р Зарева са човешките ресурси, човешкият капитал, образованието и обучението. В преобладаващата част от трудовете се откриват причинно-следствени връзки, определящи негативните процеси и явления и трудностите с адаптирането на образователната система към промените в икономиката и търсенето на работна сила. На базата на анализ на статистически и социологически данни се характеризират институционалната, финансовата и нормативната рамка за развитие на образованието и човешкият капитал.

Д-р Зарева има изработен ясен стил на изложение. Като цяло творчеството има научно-приложен характер, с изключителна полезност при формиране на политиките за държавното управление и за развитието на българското общество в условия, когато знанието става решаващо за посрещане на ускорени глобални промени в технологиите и обществения живот.

В своята професионална кариера д-р Ирена Зарева е последователна, прецизна и задълбочена като надгражда и развива компетенции в избраните области.

4. Приемат се всичките представени 22 труда за оценка.

III. ОСНОВНИ ПРИНОСИ

1. Научната продукция на кандидата съдържа резултати, представляващи научни и научно-приложни приноси.

Характерът на научните приноси: Най-общо трудовете на д-р Зарева съдържат значими обобщения на резултати, получени чрез експериментално-изследователска дейност. Те обогатяват съществуващи знания чрез получаване и доказване на нови факти. Насочени са към усъвършенстване на икономическата политика и практика и допринасят за решаване на съществени икономически проблеми на развитието на човешките ресурси, човешкият капитал, образованието и обучението в страната.

По-нататък се спирам на съдържателната страна на най-характерни научни приноси и постигнати резултати.

А) На базата на анализ на данни от официалната българска и международна статистика, както и на резултатите от анкетно проучване, са направени оценки на състоянието и измененията на характеристиките на средното и висшето образование, систематизирани са важни проблеми и са идентифицирани причинно-следствени връзки, обуславящи съществуващите негативни явления и процеси. Доказва се:

- съществен спад в качеството на българското образование, който се определя като резултат от нерешени проблеми с материално-техническата база, недостатъчна степен на внедряване на информационни и комуникационни технологии, недостатъчно осъвременени методи на преподаване и учебни помагала, влошаваща се възрастова структура на преподавателите, които са несистемно квалифицирани, слабо стимулирани и с нисък социален статус, слаба и недостатъчна практическа подготовка на учащите се, ниска степен на контрол (вътрешен и външен) върху качеството на обучението, липса на критерии и показатели за оценка;
- несъответствие на образователната подготовка на потребностите на икономиката, като сред определените причини за това състояние са: несистемно анализиране на потребностите на работодателите, недостатъчно активно социално партньорство, бавно актуализиране на нормативната база, липса на професионални стандарти и на връзка между Националната класификация на професиите и длъжностите и държавните образователни изисквания,

недостатъчно осъвременени програми и методи на обучение, ниска степен на информираност, недостатъчна практическа подготовка на учащите се, неразвита система на професионално и кариерно ориентиране;

- важни несъвършенства и пропуски при нормативната база (непълнота, неустойчивост, недостатъчна степен на синхронизация и обвързване, проблеми при прилагането), както и по-съществени проблеми на институционалната база (в тесен смисъл) и нейната ефективност (недостатъчно подготвена децентрализация, недостатъчно реструктурирана и оптимизирана мрежа от учебни институции, слаба връзка и координация между институциите, недостатъчно активно взаимодействие със социалните партньори);
- области на изоставане спрямо средноевропейското равнище – значително по-малък размер на разходите като процент от БВП и на един учащ се, недостатъчен дял на капиталните разходи, липса на стимули за активизиране на частното финансиране, недостатъчно стимулиращо заплащане на преподавателите, недостатъчно развити системи за подпомагане на учащите се.

Вж. публикации:

Матев, М., И. Зарева, *Образованието и науката в България през погледа на учители, преподаватели, студенти и изследователи*, Академично издателство “Проф. Марин Дринов”, С., 2010, 238 с. (участие на И. Зарева: увод, глава 1. Състояние, проблеми и насоки за развитие на образованието в България, заключение, Приложения 1,2,3

Ангелов, И., В. Бояджиев, Г. Банков, Е. Делчева, И. Крайнинска, И. Балабанов, М. Матев, Т. Хубенова, К. Борисова, П. Илева, И. Зарева, С. Узунов, *Икономиката на България и Европейският съюз, Догонващо икономическо развитие – стратегия и реалности*, АИ “Проф. М. Дринов”, С., 2006, 460 с., (участие на И. Зарева: части 1.3.5. Образование и обучение и 2.4. Икономически аспекти на образователната политика)

Зарева, И., *Реструктуриране на работната сила и развитие на системата на образование и квалификация*, “Икономически изследвания”, N 2, 2000, с. 113-144

Луканова, П., И. Зарева, *Изисквания към системите на образование и професионална квалификация*, “Икономически изследвания”, N 2, 2008, с. 102-126

Зарева, И., И. Белева, П. Луканова, *Образователна и професионална подготовка на населението и пазар на труда в България*, “Икономически изследвания”, N 3, 2000 (участие на И. Зарева - 16 с., 53-68

Zareva, I., *The development of education and science – an important way for increasing the influence of small countries in the EU. The case of Bulgaria*, “Economic studies”, N 2, 2011, pp. 161-172

Зарева, И., *Образованието в България в контекста на присъединяването към Европейския съюз*, в сборник “България в ЕС: първи резултати”, София, 2008, с. 229-237

Зарева, И., *Конкурентоспособност на българското образование*, в сборник “Интеграция на България в Европейския съюз – предизвикателства на конкурентоспособността”, София, 2005, с. 158-161

Б). Направени са оценки на състоянието и промените и са систематизирани по-важни проблеми в сферата на висшето образование у нас в контекста на Болонските насоки по отношение на:

- достъп до и участие на населението във висшето образование – установено е изоставането спрямо средноевропейското равнище и показатели;

- финансиране на висшето образование – доказано е същественото и засилващо се изоставане в размера на разходите, неадекватната структура и проблемите с насоките на изразходване на средствата;

- мобилност на студенти и преподаватели – приведени са доказателства за бързото нарастване на броя на българските студенти, обучаващи се в чужбина и относително слабото увеличение на чуждестранните студенти, обучаващи се у нас; подобряване на мобилността на преподавателите, макар и относително по-слабо спрямо средноевропейското равнище, благодарение главно на разширяването на участието на страната ни в редица европейски и други международни програми;

- академичен състав (брой, структура, натовареност) – констатирани са намаляващият общ брой на преподавателите през последните 10 г., влошаващата се възрастова структура, намаляването на броя на преподавателите на основен трудов

договор. Посочени са някои от предпоставките за тези явления, както и ефекти от тях, в т.ч. върху качеството на образователния процес;

- изход на образователната система – резултати от дейността (население с висше образование, общо и по групи) и възможности за заетост. Установено е изоставане по отношение на коефициентите на завършване на висше образование, на дела на населението със завършено висше образование (особено при населението под 35 г.), нарастващият дял на безработните, търсещи първа работа след завършване на образование, и др.

Вж. Публикация:

Зарева, И. “Висшето образование в България и Болонският процес“, Научни трудове, годишник на ЕКИУ, 7/2010

В). Направени са оценки, отразяващи състоянието, измененията и използването на човешкия капитал у нас, по-конкретно на: икономическата активност и заетостта, безработицата и неактивното население, търсенето на работна сила (вкл. при възрастовата група над 55 г.) в България, общо и по отделни групи от населението и райони. Идентифицирани са по-важни проблеми и диспропорции, като: икономическата активност и заетостта при жените над 55 г. изостават спрямо тези при мъжете, което дава основание тази група да бъде характеризирана като рискова на пазара на труда; средната възраст на излизане от работната сила у нас е с близо 3 г. по-висока от средноевропейската; различия в измененията на заетостта по местоживееене, статус в заетостта, икономически дейности и класове професии, както и по отношение на наличието на договор с работодател, по причини за излизане от заетостта и продължителност на безработица, и др.

Определени са основните бариери пред пълноценното използване на човешкия капитал: ограничено участие в т.нар. гъвкави форми на заетост; недостатъчна осигуреност с услуги за отглеждане на деца и грижа за несамостоятелни (зависими) членове на семейството, нарастваща дискриминация по възраст при търсенето на работна сила, и др.

Оценено е като слабо участието на населението в обучението през целия живот и в непрекъснатото професионално обучение, вкл. в различни правителствени програми и мерки за насърчаване на заетостта на по-възрастното население. Идентифицирани са съществуващи ограничения пред участието в обучение, като: ниското образователно равнище, липсата на заетост, местоживееенето в селски и отдалечени от центровете населени места, възрастта и здравословният статус, липсата на такава потребност във връзка с текущата работа или професия, затрудненията в достъпа до адекватна информация и т.н.

Формулирани са конкретни насоки, мерки и дейности за насърчаване и подпомагане на активното стареене в страната (наред с общовалидните мерки и дейности за повишаване степента на заетост и участие в обучение), в т.ч.: активно включване на социалните партньори, граждански и неправителствени организации, изследователски и образователни институции при разработването и прилагането на политики за насърчаване по-активното участие на по-възрастното население на пазара на труда и в обучението; постигане на висока степен на координация, взаимодействие и консенсус между участващите страни в тази област; насочване на мерки към работодателите за задържане и наемане на работа на по-възрастни хора и към работниците и служителите да работят по-дълго; развитие и използване на гъвкави форми на заетост; насърчаване и подпомагане участието в обучение; подобряване услугите на бюрата по труда; адекватно адаптиране на системите на образование и обучение; осигуряване на нужната информация; и др.

Вж. Публикации:

Зарева, И., Възрастните хора на пазара на труда в България. Насоки за насърчаване на активното стареене, "Икономически изследвания", N 1, 2011, с. 41-65

Белева, И., П. Добрев, И. Зарева, В. Цанов, Пазарът на труда в България. Отражение на противоречивите икономически реалности, С., 1996, 152 с. (участие на И. Зарева: глава Инвестициите в работната сила - състояние, ефекти, тенденции)

Zareva, I., Access to employment in South East Europe: a review of the major regional problems of labour supply and demand, "South East Europe Review for Labour and Social Affairs", Vol. 6, No 1/2, July 2003, pp. 75-102

Зарева, И., Преструктуриране на работната сила и развитие на системата на образование и квалификация, "Икономически изследвания", N 2, 2000, с. 113-144

Зарева, И., Инвестициите в човешкия капитал и пазарът на труда, "Икономически изследвания", N 1, 1999, с. 173-193

Г). Систематизирани са проблемни области, имащи отношение към формирането на човешкия капитал в страната, като са открити най-важните им характеристики на база състояние и изменения в Югоизточна Европа и централноевропейските страни в сравнение със средните показатели за страните от ОИСР:

- демографска ситуация – като най-съществен е определен проблема на застаряване на населението, с възможни негативни ефекти от ускоряването на процес върху здравния статус и тежестта върху системата на социалните услуги;
- здравен статус – идентифицирани са редица неблагоприятни явления, като по-висока степен на заболяемост, ограничен достъп до основни лекарствени средства, по-висока смъртност и др. в региона, както и значително по-ниски разходи за здравеопазване на глава от населението;
- образование – открити са изоставането по отношение участието на населението във всички степени на образование, както и съществено по-ниските разходи за образование;
- стандарт на живот – определено е значителното изоставане на региона по отношение на БВП на човек от населението, за което допринасят и отрицателните темпове на растежа му през 90-те години на ХХ-ти век;
- доходи на населението, в т.ч. брутна работна заплата и средномесечна пенсия, дял от населението, живеещо под линията на бедност – установено е съществено изоставане в това отношение на всички страни от региона (с изключение до известна степен на Хърватска);
- основни направления на изразходване на обществените разходи, в т.ч. делът на разходите за здравеопазване и образование – открита е тенденцията на по-ниски и намаляващи разходи за здравеопазване и образование и по-високи и нарастващи разходи за отбрана и обслужване на дълга.

Вж. Публикации:

Zareva, I., "The economy and the labour market. Key factors of influence on living and working conditions: the case of south-east European countries", South East Europe Review for Labour and Social Affairs, 2/2000.

Zareva, I., Access to employment in South East Europe: a review of the major regional problems of labour supply and demand, "South East Europe Review for Labour and Social Affairs", Vol. 6, No 1/2, July 2003, pp. 75-102.

2. Научните постижения на д-р Зарева се посрещат с интерес у нас и в чужбина. За това свидетстват приложените 37 цитирания, от които 21 в международни издания.

IV. СТЕПЕН НА ПОКРИВАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИТЕ КОЛИЧЕСТВЕНИ ПОКАЗАТЕЛИ

1. Кандидатът е придобила образователната и научна степен доктор през 2009 г.

2. Има над 2 г. стаж като главен асистент и над 20 г. работа като член на научно-изследователски екипи в ИИИ, при праг от 5 г.
3. Представените равностойни на монографичен труд публикации са в обем 183 стр., при минимален праг 100 стр. Всичките 22 труда са публикувани в специализирани научни издания.
4. При изискване за 4 д-р Зарева е участвала в 27 научни и научно-приложни проекта, от които 11 са финансирани от международни източници, 16 от национални (от тях 14 са от БАН). При изискване за 15 цитирания тя е приложила 37 цитирания, от които 21 в международни издания.

Горните констатации показват, че д-р Зарева покрива специфичните количествени показатели за заемане на академичната длъжност «доцент», като значително надхвърля повечето минимални прагове.

V. КРИТИЧНИ БЕЛЕЖКИ И ПРЕПОРЪКИ

1. Критични бележки по представените трудове, включително по литературната осведоменост на кандидата.

В трудовете си д-р Зарева показва широка осведоменост по Европейските и националните нормативни документи, както и по чуждестранна научна литература. В същото време, както и повечето колеги в страната, избягва да взема критично отношение по написаното у нас. Тук имам предвид отношение към публикации в сп. “Стратегии на образователната и научната политика”, сп. „Наука“ и др. в областта на изследванията ѝ. Във връзка с това бих ѝ препоръчала в бъдещите си изследвания: да характеризира и взема отношение и към българските автори, които са работили преди нея по проблемите, предмет на нейния научен интерес; да откроява теоретичната основа, подходите, методологиите и методиките, които прилага при своите анализи. В бъдеще бих препоръчала и разумно участие като лектор в магистърски и бакалавърски програми.

2. Лични впечатления

Познавам д-р Зарева от постъпването ѝ в Института като скромна, коректна и етична колега. Прецизна, с отлична езикова подготовка, отговорна и последователна в работата си, тя има своите професионални успехи и съответно достойно място в колектива на института. Със своите качества д-р Зарева има потенциал за още по-високи научни постижения.

VI. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Като имам предвид гореказаното и нормативните изисквания с убеденост препоръчвам на уважаваното Научно жури да предложи на Научния съвет на Институт за икономически изследвания при БАН гл.ас. д-р Ирена Зарева да заеме академична длъжност „доцент“.

Подпис:

Проф. д.ик.н. Росица Чобанова
23.2.2012 г.
гр. София

РЕЦЕНЗИЯ

от професор д-р по икономика Катя Иванова Владимирова

по конкурса за заемане на академичната длъжност доцент
в Института за икономически изследвания /ИИИ/при Българска
академия на науките /БАН/ с единствен кандидат гл.ас. д-р по
икономика Ирена Кирилова Зарева - Зафирова

Конкурсът за заемане на академичната длъжност доцент по научната специалност “Народно стопанство (включително регионална икономика и история на народното стопанство)” /човешки ресурси, човешки капитал, икономически аспекти в образованието и обучението / за нуждите на секция “Макроикономика“ в ИИИ при БАН е обявен в Държавен вестник /бр. 89 от 11.11.2011 година/. Научното жури е утвърдено от Научния съвет на ИИИ /с прот. № 1 от 04.01.2012 г./ на чието основание е издадена заповед на директора на института № 12 от 09.01.2012.

Единствен кандидат по конкурса е гл. ас. д-р Ирена Зарева - Зафирова. Тя е завършила Висшия икономически институт “Карл Маркс“ /1987г/ в София, специалност “Социално-икономическо планиране“, степен – магистър. От 1988 г и досега работи в Института за икономически изследвания при БАН. Докторант е на института по специалността „Народно стопанство“. През 2009 г. защитава дисертация на тема “Човешкият капитал в България: формиране, състояние, използване, насоки за развитие“. Притежава Сертификат по икономика на здравеопазването на Йорския Университет във Великобритания от 1994 г., а от 2005 г има Сертификат по Европейски структурни фондове на Structural Funds Development Programme, ITS, DFD.

Владее отлично английски и добре руски език. Научен секретар на секция при ИИИ на БАН. Работи в редица международни екипи и експертни групи. Член е на Съюза на икономистите в България.

През целия си научен стаж е работила по 27 , а през последните десет години / 2001 – 2011 г/ - по 12 изследователски проекта на: *Програма ФАР* - Развитие на мрежа от центрове за обучение на възрастни /2007 г/, Разработване на система за проучване, идентифициране и наблюдение на потребностите на работодателите и на работниците и служителите от професионално обучение, както и за Разработване на стратегия за обучение на възрастни/2005-2006 г/, Икономическа и социална кохезия, Пилотна интегрирана инвестиционна схема за дейности по регионално развитие /2005 г/, Насърчаване на младежката заетост /2002 – 2003 г/ и др.; *Програма Леонардо да Винчи на ЕС* /2004-2006г/ за Развитие на предприемаческите умения в сферата на социалните услуги – социално предприемачество за жени; *Съвет на Европа* - по два проекта, свързани със заетостта през 2004-2005 и 2001-2003 ; *ИИ на БАН, Университетът на Антверпен и Фламандският фонд за научни изследвания* /2003 – 2004 г/ за инвестициите в нематериални активи и икономическият растеж;

ИИИ на БАН и Фонд "Научни изследвания" на МОН /2006-2008 г/ за Образованието и науката България в контекста на присъединяването към ЕС и 2009-2011 за Българската диаспора в Западна Европа: трансгранична мобилност, национална идентичност и развитие и други.

Д-р Ирена Зарева успешно съчетава научните си изследвания по международни и национални проекти с *експертна дейност за държавните институции в България* като МТСП, МИЕТ, Президентството, МВнР. За периода 1999 – 2011 г е участва в междуведомствена работна група по демографските въпроси; в подготовката на "Стратегия за ускорено икономическо развитие на Р България" /раздел /Образование – състояние и проблеми/, секторна стратегия на МТСП 2000-2006 г за частта "Професионална квалификация и работна сила", подготовката на становища по документите: "Българското образование и целите на хилядолетието за развитие"; за Доклада на Световната Банка по "Ускоряване на конвергенцията на България: предизвикателството на нарастващата производителност" за главите, засягащи основното, средното и висшето образование в България и други.

Научната и научно-приложната продукция на кандидатката по конкурса включва различни аспекти в областта на човешките ресурси, човешкият капитал, образованието и обучението.

Д-р Ирена Зарева *има 35 броя публикации*, в т.ч. 26 самостоятелни. В този брой от публикации се включват: 7 книги, от които 6 в съавторство; 16 студии и статии в научни издания, от които 3 в съавторство; 7 самостоятелни доклади в сборници от научни конференции; 5 самостоятелни научно-популярни публикации.

По този конкурс кандидатката *представя за рецензиране общо 22 публикации*, от които 8 са в съавторство, а 5 са публикувани в чужбина. Общият обем авторови страници на д-р Ирена Зарева са 515. От представените за рецензиране 22 публикации: 2 са монографии в съавторство; 3 са книги също в съавторство; 7 са студии, от които 4 са самостоятелни, а едната е публикувана в чужбина и 3 са студиите в съавторство, от които едната също е публикувана в чужбина; 4 самостоятелни статии, от които една е публикувана в чужбина; публикуваните в сборници самостоятелни доклади са 6, от които 2 са публикувани в чужбина, а един от публикуваните в България е на английски.

Д-р Ирена Зарева участва или прави самостоятелни научни изследвания от 1990-1991 г, но сравнително късно защитава докторската си дисертация /2009 г/, което обяснява факта, че преобладаващата част от публикациите по настоящия конкурс на кандидатката /18 от 22 бр/ са публикувани в периода преди защитата на докторската дисертация и само 4 бр са в периода след това.

Основните области на научните публикации, научни изследвания и проекти на д-р Ирена Зарева са в две големи направления:

1. *Качеството на човешките ресурси, човешкият капитал - формиране и инвестиции, икономическите аспекти и политиката в областта на образованието.* В тази област има текстове в 18 от представените за рецензиране 22 публикации :
- в две от монографичните й публикации в съавторство: „Образованието и

науката в България през погледа на учители, преподаватели, студенти и изследователи“ с авторски текст от 140 с. В преобладаващата си част по темата „Състояние, проблеми и насоки за развитие на образованието в България“, изд. на Академичното издание на БАН, 2010 г и втората монография /в същото издателство/, но през 2004 г “Бюджетна, образователна, научна и технологична политика на държавата за конкурентоспособно икономическо развитие“ с авторски текст от 43 с /гл. 2 Образователна политика и икономическо развитие/.

- в три от книгите в съавторство /3,4 и 5 от списъка на “Публикации за рецензиране“/, публикувани в периода между 1996-2006 г, в които авторското участие във всяка една от тях е между 23 и 34 страници, а тестовите са посветени на: Образование и обучение и икономически аспекти на образователната политика /3/; Състояние на инвестициите в работната сила и перспективи за развитието им /4/ и Инвестициите в работна сила – състояние, ефекти, тенденции /4/;

- в три от самостоятелните й статии / 6, 8 и 9/, публикувани в България в “Икономически изследвания“ между 1999 и 2011 г, в общ обем от 78 страници и посветени на инвестициите в човешки капитал, образованието и квалификацията и пазара на труда, в т.ч. от аспекта на стареенето на населението и неговото включване.

- в три от студиите в съавторство /10,11 и 12/, последната е публикувана в чужбина /Торино, Италия/, а другите две в “Икономически изследвания“ с авторски текст от 44 с, посветен на проблемите на образователната и професионалната подготовка и пазара на труда; изискванията към образованието и професионалната квалификация; заетостта и пазара на труда;

- в две от четирите самостоятелни статии /13, 15/ с авторски текст от 26 с, посветени на висшето образование в България и Болонския процес и на някои проблеми на безработицата;

- в пет от публикуваните самостоятелни доклади на научни конференции /17-21, два от които на английски език/ с общ обем до 50 страници, посветени на образованието и образователно-квалификационните характеристики на работната сила и в контекста на европейската интеграция на България

2. Пазарът на труда от гл.т на образованието и обучението и използването и развитието на човешките ресурси и човешкия капитал

Тази тематична област е развита в 13 от публикациите й за рецензиране.

- в три от съвместно публикуваните книги /3,4,5/ с авторски текстове посветени на работната сила и инвестициите в нея;

- в четирите самостоятелни студии /6-9/, в които се изследва положението на възрастните хора на пазара на труда и политиките в тази област; връзката инвестиции в човешки капитал и пазарът на труда, както и реструктурирането на работната сила и развитието на системата на образование и квалификация; регионални аспекти на достъпа до заетост;

- в една от студиите, публикувана на английски език /12/ с авторски текст по заетостта и пазара на труда в България;

- в две от самостоятелните статии, от които едната на английски /14, 16/ по

въпросите на пазара на труда и безработицата;

- в три от самостоятелно публикуваните доклади / 20 – 22/, един от които на английски, по въпросите на квалификацията на работната сила, образователно-квалификационните характеристики на безработните в България и инвестирането и тяхното обучение.

Научните публикации и работата по редица национални и международни проекти са тясно свързани по тематика и области на изследване, което позволява да се направи извода, че научните изследвания са реализирани в публикации и са били основа за успешно участие в проектите, както и обратно – участието в проекти и направените в тях изследвания са довели до интересни публикации и са обогатили акцентите в нейната научно-изследователска и публична дейност.

В Списъка на *цитираните трудове* на кандидатката по конкурса са посочени достатъчно на брой цитирания: 17 цитирани трудове с 37 цитирания. От тях в международни издания са цитирани 9 от трудовете и 21 цитирания, а в национални публикации са цитирани 9 от научните трудове с общо 16 цитирания. Сред най-често цитираните от чужди и национални автори са публикациите по: заетостта и пазара на труда в България, образователната политика и икономическото развитие, реструктурирането на работната сила и развитието на системата на образование и квалификация, човешкият капитал като основен елемент на нематериалните активи.

Във всички представени за рецензиране публикации авторството на кандидатката е много добре отграничено – в количествен и съдържателен аспект.

За рецензиране приемам всичките предложени от кандидатката по конкурса 22 публикации.

Основни приноси в научната, научно-приложната и преподавателската дейност

1. Систематизирани и оценени са

- проблемите, свързани с *участието на населението в образованието и обучението*, по пол, социални групи и региони / в публикациите 1,3,6, 8, 11, 15, 21/

- условията и предпоставките за *ефективно и качествено функциониране на образованието* като са изведени и определени по-важните проблеми и причинно-следствени връзки, предопределящи съществуващите негативни процеси и трудности в адаптирането на образователната система към промените в икономиката и търсенето на труд /в публикациите 1,3,8, 9,11,13,15, 17, 20/.

- *образователно-квалификационната структура на работната сила и нейното съответствие на търсенето на труд* от страна на икономиката / в публикациите 1, 3,4,6,11,21/

- политиките в *областта на обучението на работната сила и инвестициите в*

него като са формулирани конкретни препоръки за тяхното развитие / в публикациите 6, 8, 9, 20/

- *нормативната уредба на образованието в България* от гл.т. на общеевропейските изисквания и насоки като са изведени основните ефекти от промените в нормативната база върху образованието и образователната система като е направена оценка на инвестициите в човешки капитал и на разходите за образование и квалификация / в публикациите 1-5, 8-11, 13, 20/

- основните предпоставки и условия, които определят мястото и ролята на *държавата и нейната политика в областта на образованието* с открояване на спецификите, степенгта и формите на намеса на държави от Европа, САЩ, Япония, както и ролята на българската държава за състоянието и развитието на образованието с извеждане на такива проблемни области като недостатъчно финансиране, недовършена нормативна база, липса на стимули, ниска степен на координация и други / в публикациите 1-5, 8-11, 13, 20/

2. Направени са оценки на

- *състоянието и промените в икономическата активност, заетостта, безработицата и неактивното население* както общо, така и по демографски признаци, местоживееене, икономически дейности, образование, професии, статус в заетостта, причини за напускане на работа и продължителност на безработицата като специално място се отрежда на проблемите на възрастните на пазара на труда и мобилността на населението от Югоизточна Европа / в публикациите 6-9, 16, 21,22/

- *съществуващите дисбаланси в образователната и професионалната подготовка на населението и на работната сила*, вкл. по области на образование / в публикациите 1,5, 9, 11, 12, 18-21/;

- *общото състояние на образованието в България в сравнение с европейските изисквания, критерии и показатели*, достъпа до образование, качеството на образованието и съответствието на образователната подготовка на потребностите на икономическото развитие; мобилността на студентите и преподавателите / в публикациите 1,3, 11-13, 15, 15, 17-19/

- *макроикономическото състояние и структурните промени в икономиката* като определящи фактори за заетостта, търсенето и предлагането на работна сила като са изведени *причинно-следствените връзки между икономическото развитие, балансираността на пазара на труда, равнището на живот на населението и*

развитието на човешките ресурси в България и Югоизточна Европа и в тази връзка са систематизирани основните предизвикателства за постигането на по-добри условия на труд и живот /публикации 7,8, 14, 16, 22/.

- *институциите на пазара на труда, както и на политиките за състоянието и развитието на пазарите на труда* като са систематизирани основните предизвикателства за тяхната по-висока ефективност / в публикациите 14, 5, 7, 20/

- *състоянието, промените и ефективността на инвестициите в работна сила* и са дадени експертни прогнозни оценки за измененията и ефективността на инвестициите в работна сила / в публикациите 1, 3,4,5,8, 12, 20/.

3. Формулиране на предложения за

- *стратегически направления за повишаване ефективността и усъвършенстване на управлението на образователната система* / в публикациите 1,2/

- *конкретни насоки, политики, мерки и действия за усъвършенстване на образованието и образователната подготовка на населението, повишаване достъпа до образование; повишаване качеството на образование, постигането на по-висока степен на съответствие между образователна подготовка и потребности на пазара на труда; усъвършенстване на нормативната и институционалната база на образованието, подобряване на финансирането му, съхранение и развитие на академичния съвет* / в публикациите 1,3, 11, 13, 15/.

Кандидатката по конкурса отговаря на условията / чл. 82, ал. 1 т. 1 – 4 от Правилника за приложение на ЗРАСРБ/ за заемане на академичната длъжност „доцент“, както и на тези /допълнителни показатели/ по чл. 86, ал. 4, т. 1, но не и по т. 2 от тях. В представените документи на кандидатката по този конкурс няма изрична информация за *преподавателската дейност, публикувани учебни материали, работа със студенти и докторанти*, както и за осъществяване на научно ръководство на асистенти, докторанти, рецензиране на завършени изследвания, разработки, докторски дисертации, споменати в чл. 81, ал. 2. Съгласно чл. 86, ал. 1, оценката по специфичните количествени показатели /чл. 82/ за „заемане на академичната длъжност „доцент“ в ИИИ се оценяват по съвкупност, т.е. недостигът в един показател трябва да бъде компенсирано с превишение в друг.“ Д-р Ирена Зарева компенсира споменатото отсъствие на преподавателската дейност, публикувани учебни материали, работа със студенти и докторанти, с участието си в много /27/ научноизследователски,

в т.ч. международни /11/, национални /2/ и институтски /14/ , проекти, както и с участието си в международни /5/ и национални /5/ форуми с доклади и публикации.

Критични бележки и препоръки

1. Представените за рецензиране по конкурса две монографични издания /монографични трудове/ и три от книгите са в съавторство, във всяко от които кандидатката по този конкурс има от 23 до 43 страници и само в една от монографиите /1/ - 140 страници самостоятелен текст. Може да се съжалява, че тя не е намерила време за самостоятелна публикация /книга или монографично изследване/, макар че по обем, брой и съдържание, самостоятелните текстове в тези колективни издания да са значими.

2. Беше подходящо в общият списък от публикации да се открият тези, които се съдържат в документите по защитата на докторската дисертация, т.е. направени са във връзка с нейната подготовка.

3. Бих препоръчала на кандидатката за доцент да се включи в преподавателска дейност и ръководство на дипломанти, специализанти и докторанти, от една страна, за да защити новото си звание в по-голяма степен, и, от друга, защото със своите изследвания и обобщения за образованието и пазара на труда тя може да бъде много полезна на младите хора.

Заклучение: кандидатката по конкурса д-р Ирена Зарева отговаря на изискванията за получаване на научното звание доцент по обявената специалност “Народно стопанство (включително регионална икономика и история на народното стопанство)” /човешки ресурси, човешки капитал, икономически аспекти на образованието и обучението/.

Препоръчвам на Научния съвет на ИИИ при БАН да избере за доцент гл.ас. Ирена Зарева и да предложи на Ръководството да института д-р Ирена Зарева да бъде назначена на административната длъжност „доцент“ в ИИИ при БАН.

София, февруари 2012 г

Рецензент:

/проф.д-р Катя Владимирова/

С Т А Н О В И Щ Е

Относно: научната, научно-приложната и професионално-академичната дейност и продукция, представена от главен асистент д-р ИРЕНА КИРИЛОВА ЗАРЕВА-ЗАФИРОВА,

кандидат за участие в конкурса за академичната длъжност „доцент” по научната специалност 05.02.03 “Народно стопанство (включително регионална икономика и история на народното стопанство)” (човешки ресурси, човешки капитал, икономически аспекти на образованието и обучението) за нуждите на секция “Макроикономика” в Института за икономически изследвания на БАН (обявен в «Държавен вестник», бр. 89 от 11.11.2011 г.)

От проф. д.ик.н. Росица Рангелова Павлова
Институт за икономически изследвания на БАН

I. Обща оценка на кандидата

Конкурсът за академичната длъжност „доцент” към секция “Макроикономика” на Института за икономически изследвания на БАН е обявен съобразно изискванията на Закона за развитие на академичния състав. Като единствен кандидат в него за постъпили документите на гл.ас. д-р Ирена Кирилова Зарева- Зафирова.

Ирена Зарева работи от 23 години в Института за икономически изследвания на БАН (до 2010 г. Икономически институт), през които се изгражда като изследовател и участва в научни и практико-приложни изследвания и проекти. Изследванията ѝ са в областта на човешките ресурси и човешкия капитал в аспекта на образованието. Основни резултати от тях тя представи и защити за придобиване на образователната и научна степен доктор по икономика по темата „Човешкият капитал в България: формиране, състояние, използване, насоки за развитие”. Тя е специализирала през 1994 г. в Йоркския Университет (Великобритания), придобила е сертификат по участие в и управление на Европейските структурни фондове (2005 г.)

В резултат на научните си изследвания д-р Ирена Зарева има общо 35 публикации, от които една самостоятелна монография и 6 книги в съавторство, 10 самостоятелни студии главно в списание „Икономически изследвания” (2 от които са на английски език), 6 научни статии главно в списание „Икономическа мисъл” (2 от които са на английски език), 7 доклади в сборници от научни конференции (2 от които са на английски език) и 5 научнопопулярни статии. От тях за рецензиране по конкурса са представени общо 22 публикации – 2 монографии в съавторство, 3 книги в съавторство,

4 научни студии като самостоятелен автор и 3 студии в съавторство, 4 самостоятелни научни статии и 6 публикувани доклади на научни конференции. Сред посочените публикации 5 са в списания с импакт фактор, 4 в международни издания. Посочени са 17 цитирания – 9 в национални и 8 в международни издания.

От 1990 г. насам д-р Ирена Зарева е участвала в общо 27 научни и научно-приложни проекти, 14 от които са научни и финансирани от БАН (главно колективни проекти в рамките на изследователската дейност в Икономическия институт на БАН – от 2010 г. Институт за икономически изследвания), 11 са финансирани от международни източници (по линия на програмата ФАР, Съвета на Европа, двустранното сътрудничество между БАН и Фламандския фонд за научни изследвания) и 2 от национални източници (МОМН). Участвала е с доклади в общо 10 научни форуми – 5 международни и 5 национално организирани.

Тематиката на научната продукция на д-р Ирена Зарева изцяло покрива зададената при конкурса икономическа тематика на човешките ресурси, човешкия капитал, образованието и обучението.

Всичко това ми дава основание да приема, че кандидатът д-р Ирена Зарева-Зафирова напълно отговаря на съвкупността от критерии и показатели за заемането на академичната длъжност „доцент” съгласно ЗРАСРБ и изискванията на Института за икономически изследвания на БАН.

II. Оценка на научните и практически резултати и приноси на предствената за участие в конкурса творческа продукция

Професионалната реализация на д-р Ирена Зарева от 1990 г. насам се осъществяваше в периода на прехода в България към пазарна икономика и присъединяването на страната към ЕС. Тя имаше възможността последователно да наблюдава и изучава промените, възникващите проблеми и търси решения за тяхното отстраняване чрез предлагане на подходящи мерки и политики. С това тя направи значителен принос за обогатяване на съществуващите знания в страната. Днес тя е изграден учен в областта на създаването и развитието на човешките ресурси и човешки капитал в България, което я прави перспективен изследовател в решаването на толкова актуалните проблеми днес и в бъдеще за страната проблеми.

Както правилно определя кандидатът, могат да се обособят две обобщени области на научните приноси. **Първата** е свързана с образователната подготовка на населението, икономически аспекти на образованието и образователната политика при

формиране на **човешкия капитал**. За целта се използват подходящи количествени и качествени характеристики. По-конкретно систематизирани са основните проблеми, които стоят пред развитието на човешкия капитал: общото състояние на образованието в България и съпоставимостта му със средноевропейските изисквания, критерии и показатели; достъпа до образование, качеството на образованието и съответствието на образователната подготовка на потребностите на икономиката в България; ролята на държавата за образованието и икономическите аспекти на образователната политика. В резултат на това са формулирани конкретни насоки, мерки и политики за усъвършенстване на образованието като основен фактор за развитие на човешкия капитал (публикации 1,3,11, 13, 15).

Втората област на научни приноси е свързана главно с търсенето и предлагането на работната сила, включително образователно-квалификационния план, обучение на населението и на работната сила в ъспекта на използване и развитие на **човешките ресурси**. В нея съществен принос представлява комплексното разглеждане на човешките ресурси (взети в тяхното многообразие по възраст, образователно равнище, участие в пазара на труда и т.н.) под влиянието на макроикономическата рамка и структурните промени в икономиката. Интерес представлява извеждането на причинно-следствените връзки между степента на икономическо развитие, баланса на пазара на труда, стандарта на живот и развитието на човешките ресурси в България и Югоизточна Европа (публикации 7, 8, 22 и др.).

III. Заключение

Като член на Научното жури смятам, че гл. ас. д-р Ирена Кирилова Зарева-Зафирова е изграден изследовател със значителен брой публикации и постигнати резултати от научен и научно-приложен характер. Тя отговоря напълно на изискванията и има качествата да заеме академичната длъжност „доцент”. С пълно убеждение подкрепям нейното избиране.

2 март 2012 г.

Подпис:

(проф. д.ик.н. Росица Рангелова)

СТАНОВИЩЕ

от проф.д-р Маргарита Атанасова
член на научно жури в конкурс за заемане на академична длъжност “доцент”
по научна специалност “Народно стопанство (вкл.регионална икономика и история на
народното стопанство) (човешки ресурси, човешки капитал, икономически аспекти в
образованието и обучението)
Обявен от ИИИ на БАН, ДВ бр.89 от 11.11.2011 г.

Относно: научната, научно-приложната и професионално-академичната дейност и продукция,
представена от **главен асистент д-р по икономика Ирена Зарева**, единствен участник в
конкурса

I. Обща оценка на кандидата

Анализът на научно-изследователската дейност на гл.асистент, д-р по икономика Ирена Зарева се представя в съответствие с посочените регламенти в чл. 53 от Правилника за прилагане на закона за развитието на академичния състав в Република България и чл.82, ал.(1) от Правилника за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в ИИИ на БАН, като във връзка с това е необходимо изрично да се посочи:

А) гл.асистент, д-р по икономика Ирена Зарева притежава научна образователна и научна степен “доктор” от 2009 г.;

Б) гл.асистент, д-р по икономика Ирена Зарева има над 20 г. стаж (работи от 1988 г. в ИИИ на БАН), с което значително преизпълнява изискването по чл.82, ал.1, за минимум 5 години стаж като член на научна организация;

В)гл.асистент, д-р по икономика Ирена Зарева е представила равностойни на монографичен труд публикации, които се характеризират с конкретни научни и приложни приноси, обогатяващи съществуващото знание в областта на количествените и качествените параметри на човешките ресурси като компонент на трудовия пазар и икономическите аспекти на образованието и обучението и които са в общ обем над 500 стр. -надвишаващи значително изискванията посочени в ППНСЗД на ИИИ на БАН.

Г) гл.асистент, д-р по икономика Ирена Зарева извън своите ангажименти за разработване на проекти, финансирани от БАН, е участвала в 13 изследователски проекти (в т.ч. 11 международни) и в научни форуми (в това число 3 извън България), в резултат на което са представените 6 научни доклади публикувани от научни конференции. В случая е необходимо да се посочи, че една част от тези научни доклади са от международни форуми, вкл. и един от най-престижните в областта на изследванията по труда и човешките ресурси-ежегодната конференция на Асоциацията на икономистите по труда (EALE).

Д)в справката за цитиранията са представени 37 цитирания, в това число- 21 броя цитирания в международни издания, с което също значително се надвишават изискванията, посочени в Правилника за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в ИИИ на БАН.

В обобщение като оценка на научно-изследователската дейност на гл.ас.д-р Ирена Зарева трябва да се посочи, че тази кандидатура напълно отговаря на изискванията за заемане на академична длъжност «доцент», посочени в чл.53 на Правилника за прилагане на ЗРАС в Република България и в чл.81 и чл.82ППНСЗД в ИИИ на БАН.

II.Оценка на научните и практически резултати и приноси на представената за участие в конкурса творческа продукция

Представените за рецензиране научни трудове на гл.ас. д-р Ирена Зарева са изцяло в обявената научна област на конкурса за доцент. Публикационната активност на кандидатката се характеризира с относително широк обхват на изследователската проблематика, като представените за рецензиране публикации могат да се групира в две основни тематични направления: първо:икономически аспекти на образованието и образователна политика във връзка с количествените и качествените характеристики на човешките ресурси; второ: качествени параметри на заетостта и използване на човешките ресурси

2.1.Изследователските постижения на гл.ас д-р Ирена Зарева в първата тематична група публикации се очертават в следните насоки:

а)Идентифицирани са основни условия и предпоставки за ефективното и качествено функциониране на образованието и са формулирани критерии за оценка на състоянието и тенденциите.

б)Систематизирани са причинно-следствени връзки обуславящи негативни процеси и адаптирането на образователната система към промените в пазара на труда

в)Формулирани са конкретни насоки, политики, мерки за усъвършенстване на образованието и образователната политика, постигане на по-висока степен на съответствие между образователната подготовка и потребностите на пазара, усъвършенстване на нормативната и институционалната база на образованието

г)Оценени са икономическите аспекти на образователната политика и са изведени основни проблемни области,

д)Представена е систематизация и оценка на нормативната уредба на образованието в страната от гледна точка на европейските изисквания

е)Изведени са проблеми на достъпа и участието в образованието като се съпоставя с тенденциите в ЕС

Първите две групи от посочените приноси могат да се характеризират като обогатяване на съществуващите знания, а последните четири- като приложение на научните постижения в практиката.

2.2. Теоретико-методологическите и научно-приложните търсения на кандидатката в представените за рецензиране публикации, посветени на качествени параметри на заетостта и използване на човешките ресурси се характеризират с конкретни постижения в следните аспекти:

А) Като компонент от процеса на усъвършенстване на теоретико-методологическите подходи за изследване на трудовия пазар и човешките ресурси са изведени причинно –следствени връзки между икономическото развитие, заетостта и стандарта на живот;

б)Формулирани са конкретни оценки за състоянието на заетостта и безработицата на определени групи от населението, вкл. и на уязвими групи на трудовия пазар в контекста на общата икономическа динамика и развитието на човешките ресурси;

в)Оценени са институции на пазара на труда и тяхното влияние върху балансирането на търсенето и предлагането като са представени препоръки за усъвършенстване на капацитета за формулиране и прилагане на активни политики;

г)Систематизирани са основни предизвикателства пред постигането на по-добри условия на живот и труд в България;

д)Оценени са политики в областта на професионалното обучение като ключова дейност по повишаване на качеството на човешките ресурси и на заетостта;

е) В условията на непрекъснати промени в икономическата и институционалната среда е представена оценка на състоянието и тенденции в участието на населението в учене през целия живот.

Първите три групи от посочените приноси могат да се характеризират като обогатяване на съществуващите знания, а последните три- като приложение на научните постижения в практиката

III. Критични бележки и препоръки

Към представената за рецензиране научна продукция могат да се формулират и някои бележки и препоръки, които да се имат предвид от кандидатката при следващите етапи от нейното академично развитие:

1. Наред с представените за рецензиране публикации не е представен автореферат на докторската дисертация, за да се направи по-точна преценка във връзка с възможностите за съдържателно съвпадение с трудовете в настоящия конкурс.
2. Въз основа на значителната професионална експертиза като изследовател в своята бъдеща дейност гл.ас.д-р Ирена Зарева може да потърси възможности и да съсредоточи своите усилия за разработването на самостоятелно изследване.

IV. Заключение

Посочените в становището оценки за научноизследователска дейност на гл.ас.д-р Ирена Зарева показват, че тази кандидатура напълно отговаря на изискванията за заемане на академична длъжност «доцент», посочени в чл.53 на Правилника за прилагане на ЗРАС в Република България и в чл.82 ал.(1) от ППНСЗАД в ИИИ на БАН. Това ми дава основание да предложа на членовете на Научното жури кандидатката в конкурса гл.ас. д-р по икономика Ирина Зарева да бъде избрана на академичната длъжност доцент по научна специалност научна специалност “Народно стопанство (вкл.регионална икономика и история на народното стопанство) (човешки ресурси, човешки капитал, икономически аспекти в образованието и обучението)

Подпис:

Проф.д-р Маргарита Атанасова

(член на научно жури в конкурс за заемане на академична длъжност “доцент” по научна специалност “Народно стопанство (вкл.регионална икономика и история на народното стопанство) (човешки ресурси, човешки капитал, икономически аспекти в образованието и обучението),
Обявен от ИИИ на БАН, ДВ бр.89 от 11.11.2011 г.)

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Георги Шопов,

член на Научното жури по конкурса за заемане на академична длъжност „доцент” по „Народно стопанство (вкл. регионална икономика и история на народното стопанство)” (човешки ресурси, човешки капитал, икономически аспекти на образованието и обучението), обявен от Института за икономически изследвания на БАН в „Държавен вестник”, брой 89/2011 година

Относно: научната, научно- приложната и професионално – академичната дейност и продукция, представена от участниците в конкурса.

I. Обща оценка на кандидата.

Единствен кандидат по конкурса е гл. ас. д-р Ирена Кирилова Зарева – Зафирова и нейните документи са одобрени на 12.01.2012 г. с Решение на Комисията, назначена със заповед № 6/05.01.2012 г. на Директора на Института за икономически изследвания на БАН (ИИИ на БАН).

При формирането на оценката ми съм се водил както от разпоредбите на ЗРАСРБ, така и от изискванията на ИИИ на БАН за придобиване на академичната длъжност „доцент”, включени в институтския „Правилник за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности”.

Г-жа Ирена Зарева е научен сътрудник в Икономическия институт на БАН от 1988 г. (от 2010 г. – ИИИ) и като такава - **член на научно- изследователската общност на Института над 23 години**. От 2009 г. е доктор, с дисертационен труд по темата на настоящия конкурс. Дълги години успешно изпълнява функциите на научен секретар на секция „Макроикономика”.

Научното творчество на кандидатката, което е представено за рецензиране, включва 22 публикации, от които 8 са в съавторство (но с ясно посочени авторски части или - със съответни разделителни протоколи), а 5 са издадени в чужбина (на английски език), като общият обем е 515 страници. Тези публикации включват участие 2 монографични изследвания в съавторство (с авторски обем 183 стр.), 3 книги в съавторство (с 81 авторски страници), 4 самостоятелни студии (106 стр.), от които 1 издадена в чужбина, 3 студии в съавторство (с авторски обем 106 стр.), от които 1 издадена в чужбина, 4 самостоятелни статии (48 стр.), от които 1 издадена в чужбина, 6 доклада от научни конференции (общо 53 страници), от които 2 в чужбина и 1 на английски език, публикуван в България.

За периода на своята научна дейност кандидатката е участвала в **27 научни и научно-приложни проекта** с национален и международен характер. По такъв начин тя непосредствено е участвала в **създаване на научни групи от изследователи**, занимаващи се научното третиране на проблематика от теоретичен и/или практико-приложен интерес. Чрез част от проектите с практическа насоченост, в които е участвала, д-р Зарева директно е трансферирала научни резултати и експертиза **в практиката**, касаеща най-вече образованието и обучението, както и пазара на труда.

Публикациите на д-р Зарева са предизвиквали голям интерес сред научната общност – нейни трудове са **цитирани** 37 пъти в 8 международни публикации и в 9 национални издания.

Всичко това, **оценено през призмата на посочените по-горе нормативни изисквания**, ми дава основание да **заключа**, че научната, научно-приложната и професионално – академичната дейност и продукцията, представена от е гл. ас. д-р Ирена Кирилова Зарева – Зафирова, по своя обем, структура и съдържание е достатъчна предпоставка за придобиване на званието “доцент”.

II. Оценка на научните и практическите резултати и приноси на представената за участие в конкурса творческа продукция.

Анализът и оценката на научното творчество на кандидатката ми дава основание да направя **извода**, че основните ѝ **научни приноси** са свързани със системното и многостранно изследване на следните области: (а) образователна подготовка на населението, икономически аспекти на образованието и на образователната политика, което е свързано с формирането на човешкия капитал, (б) търсене и предлагане на работна сила в количествен, но и в качествено-структурен аспект, свързан с нейното образование и квалификация и като проява на използването и развитието на човешките ресурси. Тези изследователски области изцяло отговарят на предмета на обявения конкурс. По-конкретно:

(1) Приноси, свързани с обогатяване на съществуващи знания (които приноси преобладават):

(1.1) в областта на образователната подготовка на населението, икономическите аспекти на образованието и на образователната политика, които рефлектират върху характеристиките и формирането на човешкия капитал, основните приноси са свързани със:

- систематизираните знания и оценки за състоянието, промените, диспропорциите и проблемите в образователната и професионалната подготовка на населението и работната сила (публикации 1, 5, 9, 12, 18-21);
- обобщените през различни изследователски периоди аргументирани оценки за достъпа до образование и участието на населението в образованието и обучението (по пол, групи, райони) – публикации 1, 3, 6, 8, 11, 15 и др.
- даваните през годините оценки за състоянието на образованието в България като система, но и като качество (вкл. съответствие с нуждите на икономиката) - публикации 1, 3, 4, 6, 11, 13, 17 и др.
- оценките на икономическите аспекти на образователната политика и идентификацията на проблемни области и (не)съответствия с общоевропейски изисквания и насоки;
- предлаганите оценки на инвестициите в човешкия капитал, на промените и влиянието на разходите за образование - публикации 1-5, 8-11 и др.

(1.2) в областта на търсенето и предлагането на работна сила, обучението на населението и работната сила (използване и развитие на човешките ресурси и човешкия капитал), основните приноси са свързани с:

- обогатяването на знанията за връзките между степента на икономическо развитие, състоянието на пазара на труда, жизнения стандарт и развитието на човешките ресурси в България и в Югоизточна Европа (публикации 7, 8, 14, 16, 22);

- многоаспектните оценки на състоянието и тенденциите в икономическата активност, заетостта, безработицата и неактивното население, на последиците от миграционните процеси в Югоизточна Европа (публикации 6-9, 16, 21,22);
- систематизираните периодични оценки на институциите на пазара на труда и на насоките за подобряване на тяхната ефективност (публикации 4, 5, 7, 20).
- предлаганите оценки на състоянието и ефективността на инвестициите в работната сила (публикации 3-5, 8, 12, 20).

(2) *Приносите с приложен характер* са в областта на:

(2.1) образователната подготовка на населението, икономическите аспекти на образованието и на образователната политика – предлаганите стратегически направления и конкретни мерки за подобряване управлението и ефективността на образователната система (публикации 1, 3, 11, 15);

(2.2) използването и развитието на човешките ресурси и човешкия капитал – предложенията за развитие на политиките в областта на обучението на работната сила и на инвестициите в работната сила (публикации 6, 8, 9, 20).

III. Препоръки.

Бих препоръчал в бъдещата си работа д-р Зарева да се ориентира към по- теоретични аспекти на изследваната от нея проблематика, както и към теоретично обобщаване на резултатите от досегашните ѝ проучвания.

Заклучение:

Съпоставката на представените по- горе *количествени и качествени параметри* на научните и практическите резултати от професионалната дейност на гл.ас д-р И. Зарева, с *критериите*, заложи в „Правилника за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности на ИИИ”, обосновава **оценката ми, че кандидатката напълно отговаря на изискванията за заемане на академичната длъжност „доцент” в ИИИ на БАН.**

Това ми дава основание с **пълна убеденост** да предложа на уважаемите членове настоящото Научно жури да **подкрепим категорично избора на гл.ас д-р Ирена Кирилова Зарева – Зафирова ЗА заемането на академичната длъжност „ доцент ”** по „„Народно стопанство (вкл. регионална икономика и история на народното стопанство)” (човешки ресурси, човешки капитал, икономически аспекти на образованието и обучението) в Института за икономически изследвания на БАН.

Член на Научното жури:

доц. д-р Георги Шопов

04.02.2012 г.
гр. София

СТАНОВИЩЕ

от проф. д.ик.н. Васил Тодоров, член на Научно жури в конкурс за заемане на академична длъжност “доцент” по научната специалност “Народно стопанство (вкл. регионална икономика и история на народното стопанство), (човешки ресурси, човешки капитал, икономически аспекти в образованието и обучението)

Процедура. Конкурсът е обявен от Института за икономически изследвания (ИИИ) при БАН в Държавен вестник, бр. 89 от 11.11.2011 г. и е за секция “Макроикономика”. Съставът на Научното жури е определен с решение на Научния съвет на ИИИ (Протокол № 1 от 04.01.2012 г.) и заповед на Директора на института № 12 от 09.01.2012 г. Първото заседание на журито е проведено на 16.01.2012 г.

Единствен участник в конкурса е гл. ас. д-р Ирена Кирилова Зарева – Зафирова.

I. Обща оценка на кандидата

Ирена Зарева е завършила УНСС (Висш икономически институт “К. Маркс”)-София, специалност Социално-икономическо планиране, с образователно-квалификационна степен “магистър”. От 1988 г. е в ИИИ на БАН. Настоящ академичен статус: гл. асистент, д-р по икономика с дисертация върху човешкия капитал в България. Била е на специализация в Англия. Участвала е в много изследователски проекти, финансирани от международни и национални организации и институции (извън проектите по основната изследователска програма на ИИИ/БАН). Представяла е успешно резултати от научно-изследователската си работа на международни и национални научни форуми. Има значителна експертна дейност към различни министерства, към Президентството и в междуведомствени работни групи. Съчетава успешно изследователската и експертната си дейност. Научен секретар е на секция “Макроикономика” на ИИИ/БАН. Ползва английски и руски език. Има необходимите компютърни умения. Работи добре в екип. Общата оценка за научно-изследователската дейност, публикации и резултати на гл. асистент д-р Ирена Зарева е определено положителна.

II. Оценка на научните и практическите резултати и приноси в представената за участие в конкурса творческа продукция

II.1. Научно-изследователски профил на кандидата: човешки ресурси, човешки капитал, образование и обучение на населението и на работната сила, образователни политики.

II.2. Научна продукция, представена за конкурса:

- Две монографични изследвания, равностойни на монографичен труд, публикувани в издания на Акад. издателство “Проф. Марин Дринов”, съответно през 2004 и 2010 г.;

- Три други участия в колективни монографии (участието са с характер и обем на студии и са публикувани през 1996, 1997 и 2006 г.);
- Четири самостоятелни студии от 1999, 2000, 2003 и 2011 г., едната от които е публикувана на английски език в международно списание;
- Участие в три колективни студии от 1999, 2004 и 2008 г., едната от които на английски език, публикувана в Канада;
- Четири научни статии от 1992, 1995, 2004 и 2010 г., едната от които на английски език, публикувана в международно списание;
- Шест публикувани доклади от международни и национални научни конференции, два от които на английски език.

В конкурса не участват публикациите от дисертацията за образователна и научна степен “доктор”.

II.3. Научни резултати и приноси:

- Изведени са причинно-следствени връзки между степента на икономическо развитие, състоянието на пазара на труда, стандарта на живот и развитието на човешките ресурси в България и в Югоизточна Европа (публикации 8, 9, 11, 14);
- Направени са оценки на разходите за образование и квалификация като инвестиции в човешки капитал (публикации 4, 5 и 9);
- Оценени са състоянието и ефективността на инвестициите в работната сила (инвестиции чрез образование и обучение) и са предложени прогнозни експертни оценки за ефективността им (публикации 3, 4, 8 и 20);
- Идентифицирани са основни предпоставки и условия, определящи мястото и ролята на държавата в развитието на образованието в България. Изведени са позначими ефекти от промените в нормативната уредба върху образованието и образователната система. Очертани са стратегически направления за повишаване на ефективността на образованието и за усъвършенстване на управлението му (публикации 1, 2, 5, 8, 10 и други);
- Установени са съществуващи дисбаланси в образователната и професионалната подготовка на населението и на работната сила, вкл. по области на образованието (публикации 1, 5, 9, 11 и други);
- Направени са препоръки за политиките на пазара на труда, за обучението на работната сила, за борбата срещу безработицата чрез обучение и квалификация, за подобряване на финансирането на образованието (публикации 1, 3, 6, 8, 9 и други).

Представени са разделителни протоколи за публикациите в съавторство.

Представена е също подробна справка на цитиранията.

Резултатите и приносите, участващи в конкурса, имат характер на обогатяване на съществуващи знания и приложение на научни постижения в практиката.

III. Критични бележки и препоръки

Две препоръки:

1. В досегашната научно-изследователска и експертна дейност на д-р Ирена Зарева доминират образованието и обучението. С оглед на

тенденциите в икономическото развитие на България, на ЕС и на света (“икономика на знанието”) ѝ предлагам да помисли, дали да не пренесе центъра на научно-изследователската и експертната си дейност върху *връзката* между образование и обучение от една страна и развитие на човешките ресурси и на човешкия капитал от друга, а също върху образованието и обучението като фактор на икономическото развитие.

2. В досегашната работа на кандидатката силно са застъпени емпиричните изследвания. Би могло към тях по-осезаемо да се добавят концептуални изследвания, особено като се имат предвид ролята на образованието, обучението и знанията за икономиката на настоящето и на бъдещето.

IV. Заключение

Главен асистент д-р Ирена Зарева отговаря на изискванията по конкурса. Продукцията и резултатите, които е представила, превишават необходимите за конкурс за “доцент” и са в профила на конкурса.

Предлагам Ирена Кирилова Зарева- Зафирова да бъде избрана на академичната длъжност “доцент” по научната специалност 05.02.03 “Народно стопанство (вкл. регионална икономика и история на народното стопанство – човешки ресурси, човешки капитал, икономически аспекти на образованието и обучението).

10.02.2012 г.

Подпис:

С Т А Н О В И Щ Е

От проф. д-р Атанас Николов Казаков, член на научно жури
в конкурс за заемане на академичната длъжност „ДОЦЕНТ“
по икономика към секция „Макроикономика“ по научната
специалност „Народно стопанство/ вкл. регионална икономика
и история на народното стопанство“ / човешки ресурси, човешки
капитал, икономически аспекти на образованието и обучението/,
обявен от Института за икономически изследвания при БАН в
ДВ бр. 89 от 11.11.2011г.

**Относно: научната, научно-приложната и професионално-
академичната дейност и продукцията, представена от участничката в
конкурса гл.ас. д-р Ирена Кирилова Зарева – Зафирова.**

1. Обща оценка на кандидата.

Познавам кандидатката в конкурса за „доцент“ още от времето, когато като отлична студентка в УНСС /Висш икономически институт „К. Маркс“/ завърши специалност Социално-икономическо планиране. Покрай професионалните ми интереси съм запознат още преди обявяването на конкурса с нейните основни публикации. Познавам в детайли нейната докторска дисертация по проблемите на човешкия капитал, бил съм рецензент на последното и участие в научно-изследователски проект от 2010/11г. Мога да споделя, че високо оценявам нейните резултати като експерт и изследовател в областта на икономическите проблеми на образованието, човешките ресурси и човешкия капитал в България.

Гл. ас. д-р Ирена Зарева има повече от 23 години научен стаж в Института за икономически изследвания при БАН. Известно ми е, че притежава отлична езикова подготовка по английски език и много добра по руски език. Освен това е специализирала през 1994 и 2005г. в престижни научни организации в Западна Европа за което притежава и съответните сертификати. Била е и научен секретар на секция при ИИИ на БАН. Всичко това ми дава основание за заключението, че тя е утвърден изследовател и

експерт в своята област и заема достойно място сред научната колегия на икономистите в България.

2. Оценка на научните и практически резултати и приноси на преставената за участие в конкурса творческа продукция.

След подробно и задълбочено запознаване с материалите по конкурса, изразявам следните оценъчни виждания за тяхното качество¹ съобразно установените и възприети наукометрични и академични критерии:

Първо, в конкурса за доцент гл.ас. д-р Ирена Зарева се представя с шест групи материали:

1. Две монографични изследвания, равностойни на монографичен труд
2. Три участия в книги като съавтор
3. Четири самостоятелни студии
4. Три студии в съавторство
5. Четири статии в утвърдени и реферирани списания
6. Шест публикувани доклада от научни конференции

Общо, съобразно приложения списък и материалите по конкурса, публикациите са 22 и са представени в перфектно подредена джжментация. Освен това авторката по свое решение изключва от рецензираната материя осем свои публикации, свързани с реформите в образованието и здравеопазването, както и участието си в Доклад за Президента на Република България от 2007г.

Второ, по обем и количествени критерии, публикациите далеч надхвърлят изискванията в конкурса за „доцент“, както по основните, така и по допълнителните показатели, съдържащи се в приетия Правилник. Общата научна продукция на участничката в конкурса е 515 стр. от които само студиите и монографичната работа са повече от половината обем.

Трето, преобладаващата част от рецензираните материали са резултат от творчеството на автора след 2000 година. Три материала са от началото на прехода. Най –съществената част от научното творчество на авторката като обем, съдържание и качество обхваща

периода от 2005 до 2011 г. Засиления интензитет на научната работа през последните няколко години според нас е твърде благоприятен в оценъчен план.

Четвърто, кандидатката в конкурса за „доцент“ през годините на прехода разви своето творческо амплоа и е добре разпознаваема в научната общност. Цялата изследователска работа на гл.ас. д-р Ирена Зарева има отчетливо отразен научен профил. Това са теоретичните, методологическите и приложни проблеми на икономиката на образованието; целите и проблемите на образователната политика в условията на прехода и след приемането на България в ЕС; качествените характеристики на човешките ресурси и проблемите на тяхното реструктуриране; формирането и инвестирането в човешки капитал; проблемите на перманентното обучение в рамките на трудовата кариера; проблемите на ефективното използване на човешките ресурси и др.

Пето, цялостното творчество на авторката е изключително актуално спрямо обективните характеристики на съвременната икономическа епоха, новия етап на глобализацията и нейните предизвикателства, задачите, които стоят пред българското общество след приемането на страната в ЕС, проблемите, свързани с интегрирането на ромското население чрез образование, проблемите, произтичащи от демографската криза в България и функционирането на основното и средно образование и др.

Шесто, справката с научните приноси на авторката е изготвена прпецизно и подробно. Най-вече те се свеждат до обогатяване на съществуващите знания и съвременен анализ на факти в областта на човешките ресурси и образованието, който има характер на новаторство и нови приложни проекции, непознати в близкото минало. Изследванията на авторката имат силни приложни проекции и са с характер на препоръки към стопанската практика най-общо и органите на стопанското управление на различни равнища в часност.

Може би от скромност авторката не е отбелязала последното като специфичен научен принос.

Седмо, досегашното творчество на участничката в конкурса за доцент съдържа и известни недостатъци, които следва да се избегнат при по-нататъшната работа.

- Някои от разработките са твърде маломерни, което не позволява да се развие в дълбочина авторската теза
- Струва ми се, че авторката би могла да бъде малко по-критична спрямо непоследователността на реформите в сферата на образованието и да афишира в по-голяма степен собственото си мнение в смисъла на една обоснована критична позиция
- Авторката в по-малка степен следва да използва понятието работна сила. Понятията човешки ресурси и човешки капитал са по-широки и повече прилягат на съвременната действителност.

В заключение – налице е представително и впечатляващо творчество, напълно покриващо високите критерии за научното звание „доцент“. Становището ми за участието в конкурса на гл. ас. д-р Ирена Зарева е изцяло положително и е в пълно съответствие със Закона за висшето образование, Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за неговото прилагане. Препоръчвам с голяма убеденост Научния съвет да я избере за „доцент“ като безспорна кандидатура.

29.02.2012 г.

С о ф и я

Изготвил становището:.....

/ проф. д-р Атанас Казаков /